

system rather than a disarray of random objects, which are subordinated to the language laws and rules. The ambiguity of a language makes it necessary to use situation and context to properly generate and produce a message. In other words the language exists in a speech and generally speaking they are interlinked forms of the single common phenomenon – language is a general phenomenon and speech is a concrete phenomenon that is specified as well as sentence, expression, text, discourse with specific relationships between objects and phenomenon linguistic and extralinguistic world. The practical realm of the problem is the center of the author's attention. The article contains a great amount of illustrative material which supports the theoretical theses of the investigation.

Key words: expression, statement, text, content, meaning, inner thinking and cognition structure of text formation.

УДК 81-13:81'42

Ганна ЧЕСНОКОВА,
Ганна РУМБЕШТ

РЕАКЦІЯ ЧИТАЧА НА ПОЕТИЧНИЙ ТЕКСТ В ОРИГІНАЛІ ТА ПЕРЕКЛАДІ: МЕТОДОЛОГІЧНЕ ПІДГРУНТЯ

У центрі цієї публікації знаходиться застосування статистичного підходу до вивчення сприйняття читачем поетичного тексту. Мета статті – деталізувати методику укладання анкети, а також принципи розробки шкали семантичних диференціацій, що спрямовано на висвітлення реакції представників двох різних мовних культур (українців і бразильців) на поезію Е. А. По «Озеро». Розвідка, яка описується у статті, дозволяє вченим виявити відгук читачів на такий текст із колективної точки зору.

Ключові слова: Едгар По, емпіричні методи дослідження, розробка анкети, шкала семантичних диференціацій, кількісний метод, збір даних, художній текст.

Учені ХХІ століття працюють в умовах і за умов, суттєво відмінних від «наукового побуту» їхніх попередників. Уже упродовж десятків років ми активно користуємося комп'ютером, а якість і ефективність програм прогресують кожного дня. Закономірно, що мовознавство, яке, на перший погляд, не має

безпосереднього відношення до комп'ютерних розробок чи якості технічного обладнання, не лишається осторонь стрімкого наукового прогресу. На сьогодні досить динамічно розвиваються комплексні комбіновані дослідження художнього тексту. Поєднання різноракурсних методів дозволяє вченим відповісти на питання, які до того не вдавалося розв'язати традиційним шляхом. Відповідно, мовознавці потребують більш глибоких розвідок тексту із використанням інтегрованих методів дослідження. Прийшов час не стільки піддати ревізії герменевтичний підхід до студіювання тексту та мовних явищ, скільки доповнити його новими ракурсами й додати висновкам переконливості і обґрунтованості.

Таку теоретичну і методологічну прогалину покликана заповнити сучасна емпірична парадигма, що застосовує методи і методики лінгвостилістики, когнітивної лінгвістики, а також суспільних наук, і відзначається поєднанням усталених і новітніх методик аналізу.

У вивченні художнього тексту, поезії зокрема, донедавна вважалося, що дослідження є синонімом інтерпретації тексту, коли гіпотези висуваються на підставі суб'єктивної думки й інтуїції вченого, а висновки робляться здебільшого завдяки герменевтичній методології аналізу. Втім, інтерпретація поетичного тексту на підставі власної інтуїції призводить до появи ідіосинкратичних досліджень, які не можливо повторити чи проконтролювати іншому вченому. Дослідницька суб'єктивність у потрактуванні художнього твору подекуди спричинює невинуваті висновки. Так, читаємо такий погляд на творчість і особистість американського романтичного автора Е. А. По: «[с]вітові, який захоплюється ексцентричним і жахливим, По нерідко здається уособленням сатанічних героїв його творів, архетипом невротичного генія... Явні ж психічні розлади, описувані у його творах, а також оповіді про власні пороки автора (про багато із яких він сам розповідав, щоб шокувати публіку) створили невірний портрет поета, який і до цього дня не повністю виправлено» [6, с. 366 – 367]. Як бачимо, у наведеному твердженні творчий стиль Е. А. По бездоказово пов'язується із його особистим життям.

Вважаємо, що інтерпретація поетичного тексту через аналіз біографії автора або ж в інший суб'єктивний спосіб є не більше, ніж

висловлюванням власної думки вченого. Слідом за В. Ізером, виходимо із позиції, що «центральним у читанні художнього тексту є взаємодія між його структурою та реципієнтом» [11, с. 20]. Автор справедливо твердить: «Звичайно, вірно, що будь-яка реакція на будь-який текст має бути суб'єктивною, але це не означає, що текст зникає у приватному світі індивідуальних читачів. Навпаки – суб'єктивна обробка тексту тим не менш доступна третій стороні, тобто може бути об'єктом інтерсуб'єктивного аналізу» [11, с. 49].

Ми застосовуємо до аналізу віршованого твору кількісний підхід із використанням емпіричної методології у мовознавстві [4; 7] і надалі продемонструємо структуру й методіку проведення такого дослідження. Наша розвідка може бути повтореною іншими вченими і таким чином є об'єктивною в отриманих висновках. Ми покажемо, як відбувається процес розробки анкети із використанням диференційної шкали задля виявлення реакції не гіпотетичних, а справжніх читачів із України та Бразилії на обраний нами поетичний текст американського романтизму в оригінальному англomовному варіанті і у перекладі рідною мовою (українською, російською і португальською).

Отже, ми вивчаємо залежність між реципієнтами художнього тексту і продуктом творчості – у нашому випадку поезією Е. А. По «Озеро»¹. Метод, який ми для цього використовуємо, є кількісним, а саме методом анкетування читачів. Такий інструментарій складається із низки питань, спрямованих на отримання інформації щодо вражень, думок, реакцій тощо респондентів на певну особистість, предмет чи подію [14, с. 81]. Анкета як важливий емпіричний метод дослідження «надає дослідникові можливості зібрати дані у польових умовах, а самі дані більш придатні кількісному вираженню, аніж дискурсивні» [12, с. 143]. Таким чином, однією із переваг використання письмового опитування є той факт, що із результатів, які воно дає, висновки робити легше, аніж за використання якісних методів. Результати, отримані завдяки останнім, зазвичай піддаються суб'єктивному аналізу, який легко спростувати альтернативним тлумаченням. Використання

¹ Дослідження проводилося авторами у співпраці із С. Зінгер, Ж. Жандре, Ф. Рібейро (Федеральний університет Ріо-де-Жанейро) і В. Віаню (Університет Стерлінга).

анкет особливо корисно, коли потрібно зібрати інформацію від значної кількості респондентів. Такий метод дозволяє дослідникові провести експеримент в обмежений проміжок часу у порівнянні, наприклад, із методами інтерв'ю, фокус-груп або спостережень [14, с. 87].

Саме за таких причин для нашого дослідження реакції читачів України та Бразилії на поетичний текст ми обрали метод анкетування. Задля порівняння відгуку респондентів двох країн на текст у чотирьох мовних варіантах (англійському, українському, російському і португальському) у дослідженні ми сформуваємо *п'ять експериментальних груп*:

- група 1 складається із українських учасників, що читають вірш в оригіналі англійською мовою;
- групи 2 та 3 – з українських учасників, які читають ту ж саму поезію рідною мовою, в українському чи російському (залежно від першої мови респондента) відтворенні;
- група 4 і
- група 5 включає бразильських учасників, що читають текст відповідно в оригіналі та португальському перекладі.

Матеріалом для нашого дослідження ми обрали віршований текст Е. А. По «Озеро»:

In spring of youth it was my lot
To haunt of the wide world a spot
The which I could not love the less –
So lovely was the loneliness
Of a wild lake, with black rock bound,
And the tall pines that towered around.

But when the Night had thrown her pall
Upon that spot, as upon all,
And the mystic wind went by
Murmuring in melody –
Then – ah then I would awake
To the terror of the lone lake.

Yet that terror was not fright,
But a tremulous delight –
A feeling not the jewelled mine
Could teach or bribe me to define –
Nor Love – although the Love were thine.

Death was in that poisonous wave,
And in its gulf a fitting grave
For him who thence could solace bring
To his lone imagining –
Whose solitary soul could make
An Eden of that dim lake [8, с. 833].

Однією з причин відбору саме цього твору став факт його відносної невідомості в двох країнах, Україні та Бразилії, адже ми не хотіли, щоб престиж канонічного автора справив вплив на оцінку поезії респондентами [9]. Наявність же високохудожніх українського, російського та португальського перекладів уможливили вивчення реакції читачів на такий текст як в оригіналі, так і в перекладі рідною мовою. У наших анкетах ми використали переклад українською мовою Анатолія Онишка, російською – Валерія Брюсова та португальською – Маргаріди Вале де Гато:

Я на світанку юних днів
Бажанням дивним паленів
На тихе озеро піти,
Де мій притулок самоти
Посеред чорних, диких гір
Обстав глухий сосновий бір [1, с. 433].

Меня, на утре жизни, влек
В просторном мире уголок,
Что я любил, любил до дна!
Была прекрасна тишина
Угрюмых вод и черных скал,
Что бор торжественный обстал [2, с. 14].

Tive eu na mocidade ocasião

De achar do mundo vasto um lugar
O qual eu não podia mais amar...
Porquanto me encantou a solidão
De um agreste lago por penedos
Circundado, e por altos arvoredos [13].

Оскільки у центрі нашого дослідження знаходиться реакція читача на один віршований текст, ми вирішили послуговатися шкалою семантичних диференціацій (див. Рис. 1) (надалі по тексту – ШСД) – «оціночною шкалою, яка часто використовується для вимірювання суспільної думки, особливо у мовознавстві й соціальній психології» [5, с. 1]. Така шкала дозволяє порівнювати читачькі реакції значної кількості респондентів одночасно. Вона містить два протилежні прикметники на кожному кінці континууму, а також кілька проміжних позицій. Загалом ШСД надає дослідникові два типи інформації: «така шкала вимірює

- спрямованість реакції (наприклад, позитивна чи негативна)
- її інтенсивність (від слабкої до сильної)» [10, с. 235].

Happy $\frac{\quad}{1}$ $\frac{\quad}{2}$ $\frac{\quad}{3}$ $\frac{\quad}{4}$ $\frac{\quad}{5}$ Sad

Рис. 1: Приклад ШСД

Отже, першим етапом нашого дослідження стала ретельна вибірка прикметників, які респонденти з двох країн, України та Бразилії, найчастіше вживають на позначення їх почуттів після прочитання досліджуваного тексту. Для досягнення такої мети, ми провели пілотний проект, у якому використали додаткову анкету із єдиним відкритим запитанням, що допомогло нам згенерувати змінні, які ми згодом використаємо в остаточному дизайні анкети. Отже, ми попросили випадково обраних учасників у двох країнах прочитати «Озеро» Е. А. По в оригіналі або перекладі рідною мовою та перелічити десять прикметників, які б найкращим чином відобразили їхню реакцію на запропонований поетичний текст.

Загалом було зібрано 100 допоміжних анкет у двох країнах, які розподілилися таким чином:

Україна:

- 40 анкет для тексту рідною мовою (українською чи російською на вибір респондента), тобто по 20 анкет для кожної із мов, і
- 20 – для віршу англійською;

Бразилія:

- 20 для тексту рідною мовою (португальською) і
- 20 – для віршу англійською.

У такий спосіб було отримано по 20 анкет для української, російської, португальської мов і 40 – для англійської (по 20 із України і Бразилії). Мова анкети відповідала мові, якою в ній подавалася поезія: оригінальною англійською, українською, російською чи португальською.

В Україні анкети заповнювали студенти старших курсів (бакалаврська і магістерська програми з англійської філології і перекладу) Гуманітарних інститутів Київського університету імені Бориса Грінченка, Національного авіаційного університету та Київського національного лінгвістичного університету.

У Бразилії респондентами стали студенти із різних університетів країни. На цьому етапі стать і вік учасників до уваги не бралися. Опитування проводилося через електронну пошту, і це дозволило респондентам надсилати відповіді із урахуванням обмежень власного часу, та фронтально.

Після того, як було зібрано допоміжні анкети, прикметники, що надали учасники опитування англійською, українською, російською та португальською мовами, було перекладено англійською з метою уніфікації методології подальшого дослідження. Як приклад, у Таблиці 1.1 наводимо перші 10 прикметників, аранжовані за кількістю випадків згадування їх респондентами з України.

Прикметник	Кількість випадків згадування
mysterious	46
dreamy	18
sad	18
interesting	14
lonely	12
gloomy	10
romantic	10
depressing	10
sincere	9
beautiful	8

Таблиця 1.1: 10 найчастіше згадуваних прикметників (Україна)

Як видно із Таблиці 1.1, учасники з України визнали, що «Озеро» Е. А. По – *містична, сумна, депресивна і самотня* поезія. Водночас респонденти оцінили вірш як *цікавий та щирий*. Ще однією характерною рисою тексту, на думку значної кількості опитаних, стала його *краса*.

Важливим методологічним етапом розробки анкети із ШСД є визначення кількості пар прикметників, що будуть до неї включеними. На думку Дж. Аль-Хіндаві, «майже завжди застосовується принаймні вісім різних пар прикметників, а досить часто – дванадцять або більше» [5, с. 1]. У виборі лексем та їх кількості важливо дотримуватися балансу. Хоча більша кількість прикметникових пар надає вірогідніші результати, це ускладнює процес заповнення анкети і робить його більш стомлюючим для учасників, які можуть залишити частину питань без відповіді, або ж взагалі відмовитися заповнювати лист опитування.

Таким чином, наступним етапом розробки ШСД є добір антонімів до прикметників. «Важливо зробити полюси дійсно протилежними один одному», інакше респондентам буде «важко ... розумітися [на шкалі], адже два виміри можуть сплутатися» [15,

с. 116]. Приклад результату такого етапу дослідження наводимо у Таблиці 1.2:

Прикметники	Добрані антоніми
mysterious	Clear
dreamy	down-to-earth
sad	Happy
interesting	boring
romantic	realistic
beautiful	ugly

Таблиця 1.2: Вибір прикметників і їх антонімів

Після вибору прикметників та підбору антонімів до них переходимо до наступної фази дослідження, а саме до з'ясування необхідної кількості позначок на ШСД. Зазвичай, їх кількість знаходиться у межах від п'яти до дев'яти, утім учені намагаються уникати парних чисел, які унеможливають існування нейтральної позиції і, таким чином, ставлять респондентів перед необхідністю обрати один із протилежних полюсів. У нашому дослідженні ми вирішили скористатися ШСД із п'ятьма пунктами з огляду на те, що респонденти матимуть лише десять хвилин на те, щоб прочитати поетичний текст і заповнити анкету. У визначенні тривалості експерименту ми керуємося думкою про те, що чим довше учасник працює над завданням, тим менш сумлінно він це робить, і це вочевидь впливає на отримані результати.

Далі ми укладаємо остаточний варіант анкети із ШСД. Анкета починатиметься із невеличкого вступу, де буде зазначено назву дослідження, університети-учасники, надано коротке пояснення мети розвідки, а також окреслено процедуру заповнення анкети. Безпосередньо перед початком експерименту ми надамо учасникам усні інструкції. Так само респондентам буде пояснено, що у роботі з анкетою не існує вірної чи невірної відповіді, адже всі оцінки є особистими й індивідуальними.

Ми запропонуємо учасникам експерименту прочитати віршований текст Е. А. По «Озеро» і оцінити власний емоційний відгук на нього шляхом позначення прикметників і їх інтенсивності

відповідно до того, як вони це відчують після ознайомлення із поезією. Додатково респонденти зазначають свій вік, стать, країну проживання (Україна або Бразилія) і університет, у якому навчаються. Завершуватиметься анкета подякою за участь в опитуванні.

Структура анкети є однаковою для двох країн-учасників і для чотирьох мов, якими проводиться опитування (української, російської, англійської і португальської). Як зазначалося вище, анкету буде розроблено із урахуванням того, що її заповнення не займе в учасника більше 10 хвилин.

Респондентами будуть обрані студенти мовних факультетів Київського університету імені Бориса Грінченка і Федерального університету Ріо-де-Жанейро, які заповнять 500 анкет:

- 100 анкет українською мовою;
- 100 анкет російською мовою;
- 100 анкет португальською мовою;
- 100 анкет англійською мовою (українські учасники);
- 100 анкет англійською мовою (португальські учасники);

Отримані дані буде проаналізовано за допомогою комп'ютерної програми SPSS (Statistic Package for Social Sciences) відповідно до стандартів застосування емпіричної методології у мовознавчих дослідженнях [15; 3], а результати зазнаватимуть порівняльного аналізу як між країнами (Україна, Бразилія), так і всередині країни (реакція українських і бразильських студентів на оригінальний і перекладений поетичний текст).

Таким чином, ми продемонстрували можливість використання емпіричних методів дослідження (а саме анкети із ШСД) у вивченні поетичного тексту в контексті висвітлення реакції читачів на нього. Незважаючи на той факт, що існують численні розвідки, присвячені поетичним текстам Е. А. По, які здебільшого мають вигляд суб'єктивної інтерпретації, вважаємо, що необхідним є проведення більш об'єктивного аналізу, зокрема в аспекті висвітлення реакції справжнього читача на такі віршовані тексти. Саме задля досягнення такої мети принагідним є використання емпіричної методології, прикладом чого є описане нами застосування анкети із ШСД. Ужиток ШСД має цілу низку суттєвих переваг у порівнянні із використанням герменевтичної

методології. По-перше, ШСД є надійним засобом збирання інформації щодо реакції учасників на поетичний текст. По-друге, її можна одночасно використовувати у проведенні розвідки із великою кількістю учасників (у нашому випадку – 500), що сприяє отриманню валідних результатів. По-третє, анкета із ШСД не є занадто складною для респондентів, яким доводиться лише позначити один із варіантів відповіді на рядках, що містять два полярні прикметники.

Отже, завдяки використанню ШСД можемо визначити, чи однаково реагують читачі на поетичний текст рідною й іноземною мовами і чи різниться така реакція між подібними респондентами в іншій країні. Виконати таке дослідницьке завдання із застосуванням неемпіричної методології, на нашу думку, не є можливим.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. По Е. А. Провалля і маятник: оповід., поезії: Пер. з англ. / Е. А. По; Ін-т л-ри ім. Т. Г. Шевченка НАН України. – Х.: Фоліо, 2006. – С. 433 – 434.

2. По Э. А. Собрание сочинений: в 4 т.: Пер. с англ. / Э. А. По; сост., общ. ред. С. И. Бэзлы. – Х.: Фолио, 1995. – Т.4 – 446 с. – с. 14

3. Чеснокова Г. В. Теоретичні витоки й принципи емпіричного вивчення художнього тексту / Г. В. Чеснокова // *Studia Philologica* (Філологічні студії): зб. наук. праць / ред. колегія: І. Р. Буніятова, Л. І. Белехова, О. Є. Бондарева [та ін.]. – К.: Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2012. – Вип. 1. – С. 89–95.

4. Чеснокова Г. В. Як виміряти враження від поезії або Вступ до емпіричних методів дослідження у мовознавстві: [монографія] / Ганна Вадимівна Чеснокова. – К.: Ленвіт, 2011. – 248 с.

5. Al-Hindawe J. Considerations When Constructing a Semantic Differential Scale / J. Al-Hindawe [Електронний ресурс] // *La Trobe Papers in Linguistics*. – 1996. – № 9. – Режим доступу: <http://arrow.latrobe.edu.au:8080/vital/access/services/Download/latrobe:33069/SOURCE1?view=true>.

6. *Concise Anthology of American Literature* / [ed. by G. McMichael]. – New York: Macmillan Publishing Company, 1985. – 2226 p.

7. Directions in Empirical Literary Studies: In honor of Willie van Peer / [ed. by S. Zyngier, M. Bortolussi, A. Chesnokova and J. Auracher]. – Amsterdam / Philadelphia : John Benjamins, 2008. – 360 p.

8. Edgar Allan Poe: Complete Tales and Poems. – NY: Modern Library, 1938. – 1026p.

9. Fuchs C., van Peer W. The Power of Prestige / C. Fuchs, W. van Peer [Електронний ресурс] // Abstracts of The 7th ECEL conference. – 2006. – Режим доступу: http://www.letras.ufjf.br/redes/7ecel.htm#The_power_of_prestige.

10. Heise D. R. The Semantic Differential and Attitude Research / D. R. Heise // Attitude Measurement / [ed. by G. F. Summers]. – Chicago: Rand McNally, 1970. – P. 235 – 253.

11. Iser W. The Act of Reading: A Theory of Aesthetic Response / Wolfgang Iser. – Baltimore, London : The Johns Hopkins University Press, 1994. – 239 p.

12. Nunan D. Research Methods in Language Learning / David Nunan. – Cambridge: Cambridge University Press, 2007. – 261 p.

13. Poe E. A. O Lago-Para... [Електронний ресурс] / E. A. Poe ; transl.: Margarida Vale de Gato. – Режим доступу: <http://quartzofeldspato-mica.blogspot.com/2003/12/post-scriptum-102.html>

14. Seidl de Moura M. L., Ferreira M. C., Paine P. A. Manual de Elaboração de Projetos de Pesquisa / M. L. Seidl de Moura, M. C. Ferreira, P. A. Paine. – Rio de Janeiro: EdUERJ, 1998. – 132 p.

15. van Peer W., Hakemulder J., Zyngier, S. Scientific Methods for the Humanities / W. van Peer, J. Hakemulder, S. Zyngier. – Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins, 2012. – 328 p.

А. ЧЕСНОКОВА, А. РУМБЕШТ

РЕАКЦИЯ ЧИТАТЕЛЯ НА ПОЭТИЧЕСКИЙ ТЕКСТ В ОРИГИНАЛЕ И ПЕРЕВОДЕ: МЕТОДОЛОГИЧЕСКАЯ ОСНОВА

В центре данной публикации находится применение статистического подхода к изучению восприятия читателем поэтического текста. Цель статьи – описать методику составления анкеты и процедуру разработки шкалы семантических дифференциаций, что ведёт к выявлению реакции представителей двух разных культур (а именно – украинцев и бразильцев)

на стихотворение Э. А. По «Озеро». Исследование, предлагаемое в статье, позволяет учёным выявить реакцию читателя на этот поэтический текст с коллективной точки зрения.

Ключевые слова: эмпирические методы исследования, разработка анкеты, шкала семантических дифференциаций, количественный метод, сбор данных, художественный текст.

A. CHESNOKOVA, A. RUMBESHT

READER'S RESPONSE TO A POETIC TEXT IN THE ORIGINAL AND TRANSLATION: METHODOLOGICAL BACKGROUND

The article aims to demonstrate application of quantitative approach, namely usage of semantic differential scale questionnaire, to the study of readers' response to a poetical text. This methodology, unlike the hermeneutic approach, ensures higher objectivity and validity of obtained results.

The method has a number of advantages. Firstly, it is a reliable means of collecting data reflecting the reaction of participants to a poetical text. Secondly, it can be applied for a research involving a large number of respondents. Thirdly, the questionnaire is relatively simple for the participants, who only mark one of the given options.

The research aims to study the response of Ukrainian and Brazilian readers to E. A. Poe's poem «The Lake». This article focuses on the structure and methodology of the research, which has several stages. The first step in the questionnaire development is a pilot study when we collect the most recurrent adjectives respondents in both countries use to describe their feelings after reading the poem. To this purpose, a questionnaire with a single open question is employed in order to generate the variables to be used in the design of the main survey. Randomly chosen participants in both countries are asked to read «The Lake» either in original or in translation into their native language (Ukrainian, Russian or Portuguese) and list ten adjectives which would better describe their reactions to the verse. After that, the unified list of adjectives in English with regard to their frequency is created. This stage completed, the selection of antonyms takes place. Later the main questionnaire is designed, which includes the chosen contrasting pairs with a five-point semantic differential scale. The respondents are asked to read the poem and evaluate their emotional feedback by way of checking the adjectives and their intensity which corresponds best to their reaction. They also indicate their age, gender, nationality and university.

Thus, the offered methodology enables us to check whether a same group of respondents have different attitudes towards the poem in their mother tongue and in English as a foreign language and whether these attitudes differ when compared to those of participants from another country.

Keywords: empirical research methods, questionnaire development, semantic differential scale, quantitative method, data collection, poetry.